

Historie ved Københavns Universitet 1537—1937.

Det Københavns Universitet, der genoprettedes 1537, havde ikke brug for nogen professor i historie. Det var en teologskole, der skulde forsyne landet med sognepræster, som var rettroende protestanter, kyndige i den hellige skrift og fortolkningen deraf og dertil nogenlunde vel oplærte i hebraisk, græsk og latin, desuden i skriftlig og mundtlig brug af det danske sprog, hvilket man med et fint gammelt ord kaldte retorik eller veltalenhed. Det kunde knibe nok med at naa dette maal, men det var det, der var sat for den undervisning, der skulde gives af de otte professorer i det teologiske og filosofiske fakultet. Kun fordi man ogsaa ansatte een professor i retsvidenskab og to i lægevidenskab, kunde man tillade sig at kalde denne læreanstalt et universitas omnium litterarum, et læresæde for alle videnskaber.

Først hundrede aar efter universitetets genoprettelse, i 1635, kom det første professorat i historie, som ikke fik større betydning, før det 1730 blev besat med *Ludvig Holberg*; i de sidste tredive aar af 19. aarh. havde *Edvard Holm* det, derefter *I. A. Fridericia* til sin død 1912, og i de sidste tyve aar, siden 1917, har professor *Knud Fabricius* været indehaver af dette ældste historiske professorat.

Holberg havde slaaet til lyd for, at der burde undervises ved universitetet i helt moderne, samtidig verdenshistorie, og 1782 blev et nyt professorat oprettet heri for den unge *Fr. Sneedorff*, og som et professorat i almindelig verdenshistorie opretholdtes det til *Schierns* død 1882, saa blev det i tre og tredive aar, 1883—1916, *Kr. Erslevs* professorat og nu blev det langt mere særpræget af hans store forsker-

personlighed. Verdenshistorien blev begrænset til middelalderen og 16. aarh., men kernepunktet i Erslevs lærergerning blev gennemførelsen af den metodisk-kritiske historieforskning. Jeg blev efter Erslevs opfordring hans efterfølger og har i de nitten aar, jeg har indehaft dette professorat, til 1935, efter bedste evne bestræbt mig for at opretholde dets store traditioner. Siden 1936 er det overgaaet til prof. *Albert Olsen*, hvorved det atter er blevet en lærestol i moderne historie, men med fastholden af dets metodisk-kritiske karakter.

Endelig kom 1835 et tredje professorat i historie, oprettet ved privat initiativ, af en kapital, *Frederik Rostgaard*, en meget historisk interesseret embedsmand paa Frederik 4.s tid, havde udsat til oprettelse af en lærerpost ved universitetet særlig i Danmarks historie og »nordiske antiquiteter», hvilket vil sige nordiske rets- og samfundsforhold i oldtid og middelalder. *Velschow*, *Allen*, *Caspar Paludan-Müller*, *Johs. Steenstrup* og *Aage Friis* har indehaft dette professorat, som jeg i 1935 har overtaget. Som det fremgaar af denne navnerække er dette rostgardianske professorat den særlige og specifikke lærestol i Danmarks historie.

Faste regler for professorers ansættelse og afgang har Københavns universitet først faaet 1918 og 1919. Ved at aabne sikker adgang til konkurrence mellem ansøgerne om et ledigt professorat har man sikret, at et saadant virkelig tilfalder den bedst kvalificerede, og lige saa vigtigt er det, at tjenestemandens aldersgrænse ogsaa gælder professorer, der *skal* gaa, naar de er fyldt 70 aar, og heller end gerne maa gaa, naar de fylder 65. Det kan ikke mere ske, som i 1872, at en mand paa 67 aar bliver udnævnt til professor i historie. Disse bestemmelser er begge af højeste værdi for de meget faa unge historikere, der vover at anlægge deres studier efter embedseksamen med en universitetslærergernings maal for øje.

Paa dette punkt kan man som gammel historieprofessor ved Københavns universitet ikke undlade at udtrykke sin glæde over, at det er lykkedes i de sidste aar, siden 1930, at

faa oprettet to nye lærerposter i historie, et professorat og et docentur, ved det saa straalende begyndte Aarhus universitet.

Den historiske professors arbejde ved Københavns universitet har i de sidste halvhundrede aar forandret sig ganske betydeligt fra, hvad det var i de forudgaaende 250 aar. Det var fra først af faget, man vilde have repæsenteret ved universitetet, men der var ingen studerende, og var der endelig en eller to, blev de meget bedre undervist ved samtaler hjemme i professorens dagligstue end ved forelæsning paa universitetet. Pligtskyldigst annoncerede Arni Magnusson og Ludvig Holberg i 18. aarh. aar efter aar forelæsninger i lektionskataloget, men om de nogensinde blev holdt, er højst usikkert. I 19. aarh. fik man i den saakaldte store philologicum en skoleembedseksamen, hvori historie dog kun var eet af fire fag, men selv nu følte professorerne sig ikke forpligtet til at tage sig videre af studenternes undervisning. De holdt nu mere regelmæssigt forelæsninger, men disse var i virkeligheden beregnet, ikke paa de studerende, men paa en almindannet tilhørerkreds, der, vel særlig efter at *Georg Brandes* havde gjort en saa virkningsfuld reklame for universitetet, var begyndt at søge til dets forelæsninger, særlig dets historiske forelæsninger af forskellig art. Kredsene var ikke store, men der skulde heller ikke ret mange lærelystne unge piger, ældre lærerinder og gamle pensionister til for at fylde universitetets smaa auditorier. Der kom op til 100 tilhørere til Erslevs forelæsninger over renæssancen i Italien, hvoraf kun ti var studenter, som havde vanskeligt nok ved at finde plads. Særlig *Edvard Holm* excellerede i denne art af forelæsninger over verdenshistorie, som han holdt fuldstændig frit uden optegnelser af nogen art. Som universitetsundervisning betragtet fuldkommen uforsvarlig.

En ændring heri kom med indførelsen af en ny skoleembedseksamen i 1883, der krævede et mere fast og dybtgaaende studium af tre fag, et hovedfag og to bifag. Historie maatte efter sin omfattende og særlige karakter i forhold til sprogene næsten altid blive hovedfag for de studerende, der

valgte det, og da man samtidig i hovedfaget stillede krav til større skole i forskning, måtte undervisningen af de studerende faa et helt andet omfang end før. Det var denne undervisning, Erslev først organiserede; han begyndte med kritiske øvelser, samlede efterhaanden et passende eksempelmateriale sammen, udarbejdede en lille oversigt, »grundsætninger for historisk kildekritik», og gennem forelæsninger fik han udarbejdet korfattede lærebøger i middelalderens og 16. aarh.s historie. Da Fridericia afløste Holm i 1899, skete det samme for verdenshistorien siden 1600 og endelig bragtes da for et kort øjeblik universitetets undervisning i verdenshistorie à jour, medens den i 1890erne standsede ved 1870 og i de senere aar næppe er naaet udover verdenskrigen. Steenstrup skrev nogle smaa lærebøger i historiske bifag, men brugte forøvrigt Allens haandbog i Danmarks historie som lærebog.

Arbejdet paa denne fastere tilrettelægning af universitetets undervisning er siden da stadig blevet fortsat; i de sidste 25 aar ved et udmærket samarbejde mellem professorerne og studenterraadets medlem for historie; regelmæssigt træffes der nu aftaler om, hvad studenterne i næste semester særlig maatte ønske at faa taget igennem. Forelæsningsformen er vel bevaret for de tilfælde, hvor et mere omfattende stof, der fra nyt af er gennemarbejdet af professoren, skal tages igennem, men de almindelig anvendte undervisningsformer er øvelsen, eksaminatoriet, og nu og da skriveøvelsen. Under denne udvikling forsvandt de ikke studerende tilhørere fra auditorierne; de har ogsaa faaet erstatning, først ved folkeuniversitetet og i vore dage saa rigeligt ved radioen. Det var ogsaa nødvendigt, at de forsvandt, for at der kunde blive plads for det meget hurtigt voksende antal af historiestuderende. Hvor der i 1880erne var 10—20 studerende, blev der efter aarhundredskiftet 40—50, omved 1920 90 og der er nu 150 studerende med historie som hovedfag og med hver sit særligt studerede speciale. Disse tal gør det let forstaaeligt, at kun med store anstrengelser har undervisnings- og eksamensarbejdet for helt at se bort fra doktorafhandlingerne ladet

sig gennemføre af de stadigvæk nu som for hundrede aar siden kun tre universitetslærere, ligesom pladsforhold og undervisningsmidler er aldeles utilstrækkelige.

Man regner, at de to tredjedele af disse store tal studerende har gennemført deres studier — og der er dog blevet arbejde for dem. Gymnasieskolerne har kunnet tage langt flere, end man i sin tid regnede med, der er blevet saa mange flere af dem. Højskolerne har i stigende omfang taget universitetsuddannede lærere, særlig historikere, i deres tjeneste, ogsaa handelsskolerne har haft brug for dem. Rigsarkivet og landsarkiverne tager atter i større omfang historikere til medarbejdere, efter at man har opgivet rigsarkivar *Sechers* lære om, at historikere er de sletteste arkivembedsmænd, fordi de er mere tilbøjelige til at læse i akterne end til at ordne dem. Men dertil har der aabnet sig en hel ny række stillinger for danske historikere, lige fra udenrigsminister og direktør for nationalmusæet til foredragsholdere i radioen. Navnlig har pressen kunnet aftage et anseeligt antal magistre og cand. mag.-er i historie og kunnet give dem langt højere lønninger, end de nogensinde kunde have opnaaet som professorer. Det er lidt kedeligt, at disse lærde journalister, der dog er universitetets sønner, ikke altid viser deres alma mater og hendes beskikkede lærere en rimelig og sønlig respekt — det er saa langt fra.

Men lad os fra denne nutid vende tilbage til universitetets genoprettelse 1537 for at bemærke, at der dengang var endnu en meget vægtig aarsag til, at man ikke oprettede nogen lærerpost i historie derved. Den da ledende statsmand, kansleren *Johan Friis* og hans efterfølgere som ledende statsmænd i de danske herremandsregeringer, *Peder Okse*, *Niels Kaas* og *Friis-Borreby*, mente, at Danmarkshistorie var aldeles ikke et universitetsfag. De mente, som alle statsmænd altid har ment, og som den store offentlighed ogsaa i vore dage mener, maaske endda i højere grad end nogensinde før, at historien er ikke andet end politikens rustkammer, som *Clémenceau* ogsaa i vor tid har sagt det. Et lands historie-forskning og historieskrivning har intet andet eller højere

formaal end ved sine argumenter at støtte den til enhver tid siddende regerings altid nationale politik og gendrive indre og ydre angreb derpaa. Johan Friis vilde have skrevet en Danmarkshistorie, der førte op fra hvor Sakse slap i 1185 til hans egen tid, hvoraf det fremgik, at han ligesaavel som Absalon var en nystifter af Danmarks rige, og som kunde overbevise det danske folk om, at hele dets historie havde ført op netop til Johan Friis regering som den bedste, det nogensinde havde haft. Dertil kunde han ikke bruge en universitetsprofessor, men en tilstrækkelig lærd historiker, der kunde staa til raadighed for regeringen, naar den behøvede historiske argumenter mod sine udenrigske modstandere, dengang særlig Sverige.

Derfor udnævnte han 1553 *Hans Svaning* til kgl. dansk historiograf, ganske som kejser Carl 5. 1536 havde udnævnt en kejserlig historiograf, og han kom da ogsaa straks i arbejde. Det er helt sørgmuntret at følge den første presse-kampagne mellem Danmark og Sverige, ledet af begge landes førende politikere. Den synes os saa uendelig naiv og ligegyldig, men den var indledningen til syvaarskrigen. Saaledes vil ogsaa vor tids pressekampagner, vor tids ledende statsmænds taler og lærde historiografers argumentationer synes vore efterkommere om 400 aar saa temmelig naive og ligegyldige, men spørgsmaalet er ogsaa blot, hvad de fører op til i hvert givet øjeblik.

Den hanseatiske udenrigspolitikker *Albert Krantz* havde skrevet en fremstilling af de nordiske rigers historie, der udkom i trykken 1546. Her blev Danmark paa enhver maade fremhævet som hovedlandet i Norden, og forfatteren fremsatte en bemærkning om, at fra perserkongen Cyrus tid til kejser Augustus tid fandt han intet stort eller berømmeligt at være sket i Sverige, »hvoraf jeg slutter, at de svenske paa den tid snarere har været under høvdinge end haft en konge og maaske har de betalt skat til Danmark». (Suecia I, cap. 24 og 36). Det var som svar herpaa, at svenskeren *Joh. Magni* udarbejdede sin Sveriges historie, som broderen Olaus Magni udgav i Rom 1554; denne har en svensk kongerække helt

op til Noas sønnesøn Magogs tid, der giver de svenske konger Erik og Carl deres høje talnumre, og indeholdt iøvrigt voldsomme angreb paa Danmark. Værre var, at den danske rimkrønike, som Gotfred af Ghemen havde trykt 1495 som sin første bog paa dansk, 1555 blev optrykt i ny udgave med en tilføjet kong Hans historie, som indeholdt skarpe angreb paa Sverige. Man maa forstaa, at den tids mennesker, selv de største af dem, var uendelig sensible for angreb i pressen, der var en saa ny kunst. Dengang virkede et saadant presseangreb paa Sverige direkte paa selve kong *Gustaf Vasa*. Han blev dybt forbitret; han satte sin historiograf *Peder Swart* til 1558 at give et groft gensvar paa den danske krønike, »ther inne the Svenske bliffue fast groffuelighen och mett osanning antastede». Det var rettet meget direkte mod Johan Friis, der nu paa sin side tog sig dette angreb saa nær, at han endog udarbejdede et smædedigt om kong Gustaf, men saa tog han sig dog i det og lod Hans Svaning trykke en fremstilling af kong Hans historie paa latin og en gendrivelse af de svenske fornærmelser.

Jeg har fortalt denne episode i dansk historieskrivning, fordi den er som et paradigma, et skoleeksempel paa al den ophidselseskampagne mellem folkene, som historien og historikere til alle tider er blevet brugt til af de ledende statsmænd.

Johan Friis forlangte som sagt ogsaa, at Svaning skulde skrive Danmarks historie. Svaning skrev den som Sakse paa latin, men i 16. aarh. var anvendelsen af nationalsprogene trængt saa hastigt igennem, at det ogsaa for regeringen blev klart, at den nye og helt tidssvarende Danmarks historie maatte skrives paa dansk. Derfor mente regeringskredsene, at Svanings arbejde ikke kunde bruges. Man saa en ny mulighed i *Anders Sørensen Vedel*, der saa glimrende havde oversat Sakse til dansk, han maatte kunne skrive den nye Danmarks historie paa dansk. Men Vedel kunde dog ikke arbejde saa hurtigt, som regeringen ønskede det; han syntes at det at skrive Danmarks historie krævede nogen overvejelse, det var ikke saa let et arbejde at faa fra haanden. Og saa-

ledes blev det da til, at ikke den dertil udnævnte og bestaltede kongelige historiograf, men en af regeringens egne mænd, rigskansleren *Arild Hvitfeld*, paatog sig at skrive den Danmarks krønike, som regeringen havde saa haardt brug for. Den gav en paa en mængde trykte og utrykte dokumenter støttet fremstilling af Danmarks historie op til 1559, skrevet paa dansk og helt i den aand, regeringen ønskede det, først og fremmest med en skarp fordømmelse af Christiern 2.

Vi maa til alle tider prise Hvitfeld for, at han fik dette store arbejde gennemført i løbet af kun ti aar. Men rigtignok gjorde han derved historiografembedet overflødigt i sin egen tid og en lang fremtid. Det vedblev dog at bestaa og fik efterhaanden nye opgaver. Først at præstere al den kongeforherligelse, som enevælden forlangte, mærkeligt nok har dog ingen kongelig historiograf kunnet yde det helt tilstrækkelige i saa henseende, alle deres arbejder forblev utrykt, kun *Andreas Hoier* fik, efter at han var afskediget som historiograf skrevet og trykt Frederik 4.s endog »glorwürdigstes leben». Først Edvard Holm lykkedes det i hans store værk om 18. aarh. at tegne helt tilfredsstillende billeder af enevoldskongerne og deres fornemme tyske ministre, særlig Bernstorfferne.

Den opfattelse af det danske folks udvikling og Danmarks historie, som endnu er den herskende i Danmark, er skabt af *Allens* fortrinlige haandbog i Danmarks historie, *Saksens* oldsagn, af romantiken, særlig som den fremtræder i *Ingemanns* romaner og er fuldendt i *Agnes Slott-Møllers* historiemaleri, og endelig og fremfor alt af den dybe og bitre strid mellem dansk og tysk nationalitet, som først blev fremkaldt af enevældens tyske ministre, men voksede op til den store kamp om Slesvig.

Her blev der mere end nogensinde før brug for de historiske og statsretlige argumenter og bevisførelser. Den sidste virkelige kongelige historiograf og geheimearchivar, konferensraad *Wegener*, kom her i højeste virksomhed. Men ogsaa Københavns universitet tog kraftigt del i dette forsvar for Danmarks ret og den danske regering. Under den juri-

diske professor *Kriegers* ledelse fremkom de Antislesvig-holstenske Fragmenter 1848—1851, en samling af handlinger, der skulde afgørende bevise Danmarks ældgamle ret til Slesvig lige til Ejderen. *Allen* og *Werlauff* var de mest fremtrædende bidragydere af de historiske professorer, og da *Wegener* gik af som kongelig historiograf 1882, kunde man roligt lade historiografembedet staa ubesat, universitetsprofessorerne *Edvard Holm* og *Johs. Steenstrup* stod parat til at overtage dets forpligtelser.

Men imidlertid havde ejderpolitiken lidt det bitre nederlag i 1864, da hele Slesvig trods al ret blev tabt — og derefter fulgte næsten tyve aars tavshed, hvori det danske folk var opfyldt af vrede og had til sejrherren. Hvorledes genvinder et besejret folk sin stolthed og ære? Enten ved at vedblive at paastaa, at det havde haft ret, men at magt overvældede ret, eller ved at finde en ny forstaaelse af sig selv. Det begyndte at gaa op for det danske folk, at fordi det havde villet paastaa sin ret til *hele* Slesvig, var det danske Nord-slesvig gaaet tabt. 18. maj 1883 kom *A. D. Jørgensen* lige ud fra *Kriegers* studereværelse til et diskussionsmøde i Studenterforeningen, hvor han kom til at staa overfor den unge historiske professor *Kr. Erslev*, der tillod sig at udtale en tvivl om, at Slesvig virkelig 1721 var blevet inkorporeret, indlemmet, i Danmark, hvad dengang var en national trosætning. *A. D. Jørgensen* gik, som han selv siger i sin »Redegørelse for mit Forfatterskab», fra mødet med en fast overbevisning om, at han maatte genoptage forsvaret for de gamle retsstandpunkter. *Erslev* fortsatte ganske simpelt sit kritiske arbejde med de historiske dokumenter, der førte ham til at bevise, at adskillige af de slesvigholsteinske paastande havde været rigtige nok, ogsaa *Augustenborgernes* arvekrav. Derved banede han vel mere virkningfuldt end *A. D. Jørgensen* vej for den mening, der efterhaanden blev det danske folks fællesmening, og som i praktisk politik fandt glimrende gennemførere i *H. V. Clausen* og *H. P. Hanssen*, at Danmarks ret gik ikke videre, end den nordslesvigske befolknings fællesfølelse med det danske folk rakte — nemlig til den grænse,

der blev sat 1920. Tusinde motiver var medvirkende til denne afgørelse, men vistnok var dog Erslevs mægtige indflydelse paa det første hold af hans elever, der som *H. V. Clausen, Mackeprang, Munch* og *Friis* var saa dybt sønderjysk interesserede, af største betydning for deres stillingtagen.

Men for den kritiske historiske forsknings fremadskriden var dette spørgsmaal om Slesvig kun et enkelttilfælde. Den kritiske historiske forskning har kun det maal: at undersøge ved hvilke midler og ad hvilke veje vi kan naa frem til sikker viden om, hvad der er sket for tusinder af aar siden eller blot for et øjeblik siden. Der er i og for sig ingen videnskab, der hedder historie. Der er ganske vist videnskaber, der kalder sig kirkehistorie, landbrugshistorie, handelshistorie, filosofiens historie, men det er i samme forstand, som naturhistorie er den samlede sum af viden om naturen; saaledes er landbrugshistorien den samlede sum af vor viden om landbruget i fortid og nutid. De sociale videnskaber er mangfoldige og maa alle bringe den historisk-kritiske metode til vurdering af deres kilder. Ogsaa lægevidenskab og fysik maa til sin forskning bruge historiske kilder, beskrivelser af tidligere forekommende tilfælde. Hvad vi studerer og ønsker at forøge vor viden om, er alene naturen og mennesket, og særlig hvorledes dette reagerer i forskellige forhold, hvori det bliver stillet, klimatiske eller religiøse, nationale eller sociale, økonomiske eller psykiske. Alle videnskaber, der vil udforske naturens og menneskets reaktioner i disse mangfoldige forhold, maa til sit studium benytte historiske kilder: beretninger, vidneudsagn, levninger af fortidige menneskers handlinger. Den metodisk-kritiske historiske forskning lærer os, hvilken værdi vi bør tillægge disse forskellige arter af kilder, og med hvilken kritik vi bør betragte dem. Endnu helt op til vor tid har man ikke forstaaet, at levningen, lige fra Peterskirken selv til den falske veksler, er en saa langt sikrere kilde til viden om fortiden, end en beretning om Peterskirkens bygningshistorie eller veksselfalsknerens beretning om hans særlige tilfælde. For den første tyske kritik og for Erslev var kildekritiken, udredningen af forholdet mel-

lem beretningerne indbyrdes, hovedemnet for den kritiske forskning. Det gjaldt om at naa saa langt som muligt frem til øjenvidneberetningen, som maatte være helt at stole paa. Men retspraksis og psykisk forskning har vist os, at selv øjenvidneberetningen kan man ikke fæste lid til; kun for ganske kort tid siden var der her i Danmark i en mordsag ikke mindre end ti af hverandre aldeles uafhængige vidner, der med bestemthed fastholdt, at de havde set og talt med den dame, der bevisligt var blevet myrdet to dage før. Den historiske kritik arbejder henimod at give menneskene stedse sikrere mulighed for at vurdere kilderne saaledes, at det sikreste resultat om, hvad der er sket i fortiden, kan fremkomme. Det er sandt, at naturvidenskaberne har her overfor aandsvideenskaberne den store fordel, at forskerne kan bevise rigtigheden af deres meninger ved forsøg. Vi har i Pasteurfilmen faaet et gribende indtryk af den store forskers sejr, da hans inoculerede faar lever, medens hans modstanderes ligger døde. En saadan sejr kan en kritisk historieforsker aldrig vinde over den forstokkede modstander eller diletanten, han kan ikke faa deres faar til at ligge døde. Som en ven af mig, professor i farmakologi, engang formulerede denne betragtning: »en mand kan have lige saa mange urigtige meninger om historie og literaturhistorie som det behager ham, det gør ingen paavislig skade, selv om de urigtige meninger fastholdes af ham lige til hans død, men hvis jeg fremsætter en urigtig mening om giftstofferne, vil denne urigtige mening faa øjeblikkelige virkninger».

Dette er naturligvis set fra et udpræget naturvidenskabeligt synspunkt. Selve kendsgerningen burde dog gøre alle forskere i de sociale og historiske videnskaber meget forsigtige overfor deres øjeblikkelige tilskyndelser til med størst mulig skarphed at afvise alle nye forskningsresultater, som fremsættes af andre forskere og synes dem ubehagelige af en eller anden grund. Men ogsaa dette er saa langt fra.

Kritisk historisk forskning er ikke bundet til tid eller sted, tro eller politiske anskuelser, nationalitets eller racefordom. Den er lige begyndt at arbejde, og der ligger et

kolossalt arbejde for den. Det hidtil betragtede historiske materiale er kun en yderlig ringe del af det forhaanden-værende og er oftest kun lige gennemset af en eller to forskere, højst fire eller fem. Det maa atter og atter gennemprøves, og der er overalt kolossale mængder af materiale, som forskerne endnu slet ikke har set paa. Forskningens første arbejde er at samle de rigtige kendsgerninger og udskille alle de urigtige, saa at sammenstille de rigtige kendsgerninger i betragtningsomraader, det vil sige videnskaber, saa at afveje disses betydning indbyrdes. Den kritiske historiker maa, som *Hans Gram* sagde med en oversættelse af et Cicerocitat, »have mod til at udelade alt, som er urigtigt og have mod til at sige alt, som er rigtigt». Tænk blot paa, hvilket kolossalt felt den økonomiske videnskab er, hvor lidt vi ved om, hvilke de rigtige kendsgerninger her indenfor er, og hvorledes de skal forstaas. Alligevel skælder dagspressens historisk lærde journalister, saa ofte de ser deres snit dertil, ud paa noget, de kalder den materialistiske historieopfattelse; det er den af de videnskabelige forskere i historie og nationaløkonomi kun lige paabegyndte undersøgelse af, i hvilket omfang økonomiske forhold bestemmer menneskenes politik og meninger. Hvad vedkommer storpolitikens og journalisternes fraser forskeren, som staar midt i dette store arbejde?

I Danmark har der dog længe hersket ro og ensrettethed indenfor historieopfattelsen. Det kan man endog føre et ganske direkte bevis for. Steenstrup skrev med tredive aars mellemrum, 1897 og 1927, en fremstilling af Danmarks middelalderhistorie uden at forandre det ringeste i opfattelsen deraf, skønt der dog var fremkommet en og anden ny værdifuld studie dertil, og skønt den hele almindelige historiske opfattelse var saa totalt ændret. Han var hele sit liv en ufortrøden bekæmper af al kritisk forskning, hvad baade Erslev, A. D. Jørgensen og Troels-Lund fik at mærke. *Renan* sagde om en af sine kritikere: il a retardé la critique pendant cinquante ans, han har forsinket kritiken i 50 aar, dette gælder ogsaa om Steenstrups forhold til dansk kritisk historisk forsk-

ning. Da Steenstrup døde 1935, over 90 aar gammel, var han fuldstændig sejrherre, fordi det næste og næstnæste slægtled af danske historikere sluttede helt op om ham og lod ham i de sidste ti aar af hans liv aldeles beherske vort eneste videnskabelige historiske tidsskrift. Naar Dansk Historisk Forening, der udgiver det, 1939 skal holde 100-aars fest, maa denne blive en æresfest for Johs. Steenstrup, som i de 50 aar af de 100 var den ledende aand i Dansk historisk Tidsskrift. Hvis ikke *Lauritz Weibull* 1928 var begyndt at udgive sit tidsskrift *Scandia* i Lund, vilde dansk kritisk forskning ikke have haft noget sted, hvor den kunde komme til orde.

Steenstrups konservative og gammel nationale opfattelse af Danmarks historie, der søgte at gøre denne til en slags engang for alle fastslaaet dogmelærdom, har udøvet en uhyre indflydelse i den danske lærde verden, i det vidt udbredte danske filologiske og lokalhistoriske arbejde lige til den rene diletantisme, ja særlig der, i den danske skole og den danske presse; overalt fastholder man stadig i det store og hele hans dogmatik. De nynationale danske historikere, der selv ansaa sig for at være Erslevs elever, men, som en naturlig følge af deres hele aandelige indstilling, i aarenes løb alligevel sluttede op om Steenstrup, er nu og da blevet noget forfærdede over, hvad det var, de arbejdede med til, særlig i de aar, da nationalismen i de nyere former af fascisme og nazisme saa højst virkningsfuldt trængte sig frem til magt. Saa begyndte de med det rygstød, som folkeforbundet kunde afgive, at arbejde for en revision af de i landenes folkeskoler almindeligt brugte historiebøger; disse skulde omarbejdes i videnskabelig og fredsvenlig aand. Man tør ikke vente sig store resultater af dette arbejde. Naturligvis kan man internationalt komme til enighed om de stridsspørgsmaal mellem folkene, der har mistet enhver aktualitet, men de, der endnu er levende, vil man blive nødt til at lade staa uløst. Saaledes ogsaa hvad angaar revisionen af de indenfor hvert enkelt folk anvendte lærebøger i historie i folkeskolen; ogsaa her er der en grænse for, hvad forskellige politiske partianskuelser til enhver tid vil kunne blive enige om. Desu-

den ligger der i naturlig fortsættelse af denne tanke om en revision af historielæreboøgerne, internationalt eller indenfor hvert enkelt land, den uhyggelige tanke om en stadig fortsat censur deraf, der sikkert til enhver tid vil forekomme alle nogenlunde frisindede højst forkastelig.

Det vilde være langt bedre, om man helt opgav at undervise i folke- og mellemskole i fædrelandshistorie i gammeldags national forstand, og omformede denne undervisning til en hjemstavnslære, hvad allerede mange dygtige danske folkeskolelærere er begyndt paa. Saaledes burde skolens undervisning i verdenshistorie ogsaa omformes til en verdenslære, en simpel meddelelse af kundskaber om, hvorledes den verden ser ud, som de unge netop skal træde ind i med forskellige tilbageblik over, hvorledes den har set ud i tidligere tider. Det er naar alt kommer til alt ikke læreboøgerne, der skal forandres, men lærestoffet, lærerne og gennem dem børnene, og saaledes fremtidens mennesker.

Dette bør i Norden som overalt ikke ske ved tvang, men kun ved, at de nordiske landes højeste læreanstalter, deriblandt Københavns universitet, ser deres eneste maal for deres arbejde med historie som med alle andre videnskaber i den fra ethvert uvedkommende hensyn aldeles frigjorte kritiske forskning over historiens kilder, og hvad disse overhovedet kan give os af sikker viden om fortiden. Kun derfra kan og maa fornyelsen af skoleundervisningen komme — ganske af sig selv.

I en tale *Erslev* holdt som universitetsrektor 1911 gav han en oversigt over sit slægtleds arbejde i dansk historie. Den var meget optimistisk og forsonlig, som det netop i det øjeblik den blev holdt, lige før verdenskrigen, er forstaaeligt; den søgte at lægge et skær af enhed og enighed over dansk historisk forskerarbejde, der, som han fremstillede det, af alle hans samtidige var udført i den rette kritiske forsknings aand. Baggrunden var, at slægtledets samarbejde unægteligt ogsaa havde fundet et storslaet udtryk i fremkomsten af Danmarks Riges Historie i aarene om aarhundredskiftet. Denne tale blev genoptrykt 1922 til hans 70-aarsdag; den

kunde da muligvis endnu læses med gode forhaabninger. Nu, i 1938, læser man den kun med erkendelse af, at det billede af dansk historieforskning, han havde søgt at give, i virkeligheden var falsk, og med vemodig undren over en svunden tid, hvor man kunde lade som om et saadant samarbejde overhovedet var muligt. Verden har forandret sig siden da ogsaa i Danmark.

Den kritiske historieforsker vil i disse aar af 1930erne ofte faa en følelse af, at han er en Archimedes, der sidder og tegner cirkler i sandet, og at den romerske soldat naarsomhelst kan dukke op i døraabningen for at forstyrre dem. E pur si muove — og dog gaar den kritiske historieforskning frem og vil vedblive at gaa frem, ogsaa ved Københavns universitet.

Erik Arup.